

i slabší místa, nicméně představuje obrazově velice dobře vybavenou publikaci, která přes jistou vědeckou ambici zůstává především precizně připraveným katalogem z výstavy.

ROBERT ANTONÍN

Kaiser Sigismund (1368–1437).

Zur Herrschaftspraxis eines europäischen Monarchen,

edd. Karel HRUZA – Alexandra KAAR,

Böhlau, Wien – Köln – Weimar 2012

(= Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters.

Beihefte zu J. F. Böhmers,

Regesta Imperii 31)

564 s., ISBN 978-3-205-78755-6

Jak podtrhuje Karel Hruza v úvodu, císaři Zikmundovi bylo v dosavadním bádání věnováno už mnoho pozornosti, avšak kvůli neobvykle širokému záběru jeho politiky a aktivní účasti ve všech důležitých oblastech, které určovaly historický vývoj pozdní středověké Evropy, je stále obtížnější zpracovat tuto problematiku komplexně, a nejen její dílčí aspekty. S tímto vědomím editoři rozřídili příspěvky do tří tematických celků: politika a vláda Zikmunda Lucemburského, královské listiny a listy a nakonec rituály, mentality a obrazy. Zejména druhý a třetí blok příspěvků si zaslouží pozornost, neboť obsahují témata v bádání poněkud opomíjená.

Sedmeru studií první části vévodí esej Josefa Války, v níž je vykreslena snaha krále Zikmunda o politické řešení husitské otázky a představeno několik možností ukončení revoluce, které chtěly jednotlivé strany prosadit. Jak známo, Zikmund se rozhodl pro diplomatická jednání až po zjištění, že se vlády v zemi není schopen ujmout vojenskými prostředky. Král ovšem trval na své představě o způsobu a cíli jednání, byť se rozcházela s požadavky protivné strany, která, ačkoliv nejednotná, usilovala o změnu zemského řádu. Podle Války to byl počátek nejen politiky a politiků českého středověku, nýbrž také počátek „dlouhé“ revoluce v českých zemích (analogicky k „dlouhé“ francouzské revoluci), v níž dohodnutá kompaktata představovala pouze ukončení její první etapy (1435–1436, 1546–1548, 1618 a 1918).

Úvodní text příhodně předznamenává následující studie, které se v širší perspektivě věnují politické praxi a strategii Zikmunda,

jeho spojenců nebo protivníků. Z této koncepce poněkud vybočuje studie Roberta Novotného, který přiměřeněji vymezuje konfesionalitu českých a moravských urozených za vlády Zikmunda. Autor na několika příkladech – politické lavírování vlivných husitských pánů (Čeněk z Vartenberka), prezentace katolických farářů utrakvistickými šlechtici, sňatky a testamentární praxe – dokládá, že konfese nevytlačila urozenost a stavovskou příslušnost z pomyslného prvního místa v kodexu etických a společenských hodnot. I když právě testamentární praxe, jejíž rozsah není detailněji zmapován, naznačuje určitý trend, kdy odkazovatel upřednostňoval v rámci jednoho rodu příslušníka svého nábožensko-politického tábora. Autor ovšem právem poukazuje na fakt, že rozdíl mezi politickým a nábožensky motivovaným jednáním šlechty není v pramenech snadno postižitelný.

Jednotícím prvkem následujících studií je praktické uplatňování moci Zikmundem v Říši, ať už v roli braniborského markraběte, římského krále nebo císaře. Ačkoliv jednotliví autoři pokrývají zeměpisně i chronologicky odlišné oblasti, řeší tutéž otázku: jak prakticky vládnout na určitém území bez vlastní mocenské a majetkové základny? Karel Hruza odhaluje komunikační a mocenské prostředky (včetně vydaných listin v příloze), kterými se král snažil vypořádat s důsledky protižidovských procesů v několika městech u Bodamského jezera. Na jedné straně král nedokázal, anebo jen částečně, když byl osobně přítomen, uchránit příslušná židovská ghetta před vyhnáním nebo zabitím jejich obyvatel, na druhé straně byla královská komora většinou schopna získat kompenzace za majetek zabavený dotýčnými městy. Zikmundovu vládu v roli braniborského markraběte rozčlenil Jan Winkelmann do několika fází charakteristických rozdílnou intenzitou zájmu mladého Lucemburka o panovnícké záležitosti. Před říšským územím a kurfiřtským titulem dal nakonec přednost boji o polskou a uherskou korunu. Absenci vlastního teritoria v Říši musel pak Zikmund vyrovnávat po celou dobu své vlády římského krále, resp. císaře, jinými prostředky, na něž ukazují studie o markrabatech z Badenu, kteří proti rozpínavosti rýnských falckrabat hledali zastání na královském dvoře (Heinz Krieg), nebo studie o sociálním vzestupu jednoho šlechtického rodu regionálního významu v oblasti Aargau (Peter Niederhäuser). Pohled na Zikmunda z „druhého břehu“ nabízí Martin Štefánek, který na základě register rady deseti (*Consiglio dei Dieci*) detailně popsal neúspěšné pokusy senátu benátské republiky o fyzickou likvidaci Lucemburka. Nájemní vrazi prý z vlastní iniciativy nabízeli

městu své služby, avšak zdaleka ne všichni byli senátem akceptováni. Ve studii ovšem postrádám závěr s případným hodnocením epizody v kontextu sporu s republikou svatého Marka.

V prostředním bloku je Zikmundova vládní praxe pojednána především na základě diplomatického a epistolárního materiálu, přičemž v protikladu k první části zde vystupují do popředí periferní části Říše či území s ní sousedící (Čechy, Slezsko, Uhry). Uherské reálie jsou námětem tří studií. Márta Kondor sleduje proměnu rezidenčního místa v Uhrách a upozorňuje přitom na přeceňování údajů z královského itineráře. Autorka proto zkoumá onen proces z několika hledisek (reprezentativní podoba místa; centrum správy, královské kanceláře a archivu; existence kolegiální kapituly a církevních fundací; domy a rezidence dvořanů; pohřebiště královské rodiny a sídlo univerzity). Daniela Dvořáková a Amalie Fössel se zaměřují výhradně na listiny, resp. korespondenci. První poukazuje na jedinečné, rozsáhlé a téměř biograficky koncipované narace v uherských listinách, jež částečně nahrazují v uherských archívech chybějící prameny k prosopografickému výzkumu šlechtických rodů. Zejména v donačních a jmenovacích listinách pro uherské magnáty jsou v naraci líčeny nejen hrdinné skutky příjemce, ale i zásluhy jeho předků pro krále a uherskou korunu. Autenticita obsahu je tak determinována především rodovou pamětí. Z formálního hlediska se tyto narace někdy podobají středověkému rytířskému románu.

Text Amalie Fössel zapadá do současné snahy očistit historický obraz královny Barbory Celjské od nánosů soudobých i pozdějších dezinterpretací. Na základě objevené korespondence královny autorka reviduje představu o napjatém manželském vztahu se Zikmundem. Jedním z jeho projevů měla být neúčast Barbory na císařské korunovaci. V korespondenci s Barborou se ovšem opakovaně objevuje pozvání Zikmunda, který v italských městech očekával manželčin příjezd. Barbořino odřeknutí cesty tedy bylo spíše pragmatickým rozhodnutím v důsledku hrozícího vpádu husitských vojsk do Horních Uher, kde se rozkládaly její rozsáhlé věnné statky. Objevená korespondence možná koriguje obraz manželské krize, ovšem nemůže zcela vyvrátit, že mezi Zikmundem a Barborou dlouhodobě převládala nesoulad.

Další trojice studií podchycuje Zikmundovy listiny a listy, jejichž příjemci byli slezští vévodové a města (Martin Čapský), česká katolická města (Alexandra Kaar) a rytíř Petr Gewser z Mohelna (Andreas Zajic a Petr Elbel). Jak ukazuje Martin Čapský, Zikmund přijímal slezské vévody, kteří se

pak stali oporou jeho moci za husitských válek mezi své familiáry již za života Václava IV. Přesto královská korespondence nepotvrzuje systematický zájem Zikmunda o Slezsko, který byl spíše nahodilý a určovaný momentální situací. Aktivita slezských vévodů na královském dvoře přispěla k důležitosti země v politickém systému krále Zikmunda nakonec více než intenzivní výměna poselstev mezi Vratislaví a budinským dvorem. Jinak tomu bylo v případě tří českých katolických měst (Cheb, Plzeň a České Budějovice), která se musela na častou výměnu posílů významně spoléhat. Alexandra Kaar zdůrazňuje disproporci mezi velkými nadějami představitelů měst na odměnu za jejich věrnost a Zikmundovým diferencovaným přístupem, jenž se s očekáváním příjemců někdy rozcházel.

Hlavní předností dvojdielné studie v závěru druhé části není její délka (téměř 70 stran!), nýbrž „totální“ zpracování jedné erbovní listiny vydané králem Zikmundem v Kostnici pro tržní osadu Mohelno. Dokument se sice dochoval jen v novověké kopii, která ovšem velmi věrně napodobuje středověké písmo včetně iluminovaného erbu uprostřed textu. Andreas Zajic postupuje ve výkladu od konkrétního k obecnému, když nejdříve předkládá zevrubný popis listiny, řeší otázku pravosti, pak ji zasazuje do kontextu jiných erbovních listin pro města a tržní osady z první poloviny 15. století a svoji část uzavírá obecnou úvahou o udělování erbovních listin Zikmundem Lucemburským. Dokument pro Mohelno vykazuje určité rysy unikátu, který mohl být realizován jen díky tehdejšímu majiteli osady, rytíři Petru Gewserovi. Právě dějinám osady, spornému původu rytíře Gewsera, jeho majetkovým poměrům a kariéře na dvoře krále Zikmunda, je věnována druhá část z pera Petra Elbela. Studie, která z hlediska celkové Zikmundovy politiky řeší na první pohled okrajovou otázku, obsahuje ve skutečnosti široce pojatou diplomatickou, kulturně-historickou a prosopografickou analýzu.

Poslední blok otevírá dvojice studií s tematikou panovnických vjezdů. Tomáš Borovský poukazuje na problémy Zikmunda s korektním provedením příslušného ceremonálu v husitských městech až do vyhlášení kompaktát. Přesto lze narazit na pozoruhodné detaily, jako např. zevrubný soupis nákladů z doby pobytu Zikmundova dvora ve Znojmě, „napodobování“ panovnických vjezdů v Praze a jiných husitských městech při vjezdu Jana Žižky či husitských vojsk anebo husitskou inovaci se zavedením monstrance do vítajícího procesí. Gerrit Jasper Schenk podrobil analýze chvatný Zikmundův příjezd do Basileje roku 1433, kterým chtěl

král přimět koncil k prodloužení ultimáta vůči papeži. V autorově pojetí poskytoval ceremoniál vjezdu i při dodržení obecných a místních zvyklostí, které dávaly všem zúčastněným pocit jistoty ohledně jeho průběhu, určitou možnost pro aktuální sdělení politických záměrů. Zikmund dokázal využít tradiční formy pro symbolickou komunikaci ve svůj prospěch, aniž by tím uškodil cti nebo pověsti koncilu či města. Moment překvapení (rychlý příjezd císaře) a žádost o nové boty (!) přiměly na jedné straně koncilní otce k souhlasu s královým návrhem, ale současně poskytl potřebný čas pro přípravu slavnostního přijetí císařského majestátu.

Symbolickou komunikaci si přímo do názvu svého příspěvku vytkl Joachim Schneider, přičemž svou analýzu omezil na několik epizod z kroniky Eberharda Windeckeho. Rituální jednání a gesta krále plní v tomto díle funkci exemplu a stávají se základním kamenem vyprávěčské a argumentační strategie, která formuje individuální vzpomínku na panovníka. Schneiderovy úvahy vhodně doplňuje Martin Roland rozbořením dvou iluminovaných rukopisů téže kroniky. Poukazuje na interpretační možnosti i omezení dotyčných iluminací, které sice zprostředkovávají spolehlivé údaje o reáliích 15. století, nicméně konkrétní průběh zobrazovaných dějů už nikoli; v rukopisné dílně se pracovalo se šablonami a vzniklé iluminace by tak byly bez doprovodných textů nebo erbových znamení snadno zaměnitelné.

Poněkud jinak směřují úvahy Geralda Schwedlera, jenž se koncentruje na osobní kontakty Zikmunda s vládci východní a jihovýchodní Evropy. Zikmund mohl využít zkušenosti z procedurálních postupů na koncilech 15. století, i když nelze počítat s jednoduchou aplikací jednotlivých prvků v laickém prostředí. Přesvědčení o vlastních schopnostech uspokojivě vysvětluje jeho dlouhou cestu po západoevropských dvorech v letech 1415–1416, i když v době, kdy tam už převládali téměř profesionální diplomaté a vyslanci, to mohlo působit poněkud anachronicky.

V recenzovaném sborníku se setkáváme s různými metodologickými přístupy z oblasti komunikace, prosopografie, diplomatiky či naratologie. Jejich základem je ovšem vždy interpretace diplomatických, vyprávěčských či obrazových pramenů. Z hlediska tematického záběru byly některé segmenty Zikmundovy politiky částečně pomínuty, zejména vůči severní a východní Evropě, což ovšem význam publikace pro zikmundovské bádání nijak nesnižuje.

PŘEMYSL BAR

Václava KOFRÁNKOVÁ, *Zlatý král a chudý hrabě. Přemysl Otakar II. a Rudolf Habsburský v historické tradici*, Lika klub, Praha 2012

158 s., ISBN 978-80-86069-77-7

Jakkoli se může na první pohled zdát, že téma, jež si zvolila Václava Kofránková pro svoji knihu, nemá čím překvapit a že příběh druhého života českého krále Přemysla Otakara II. a jeho protivníka, římskoněmeckého krále Rudolfa I. Habsburského, byl již v odborné literatuře náležitě využit, není to zdaleka pravda. Autorka se ve svém textu nenechala strhnout potenciálním nebezpečím, které ohrožuje práce s tématem historické tradice, a nepředkládá tudíž čtenáři povrchní vanutí nad dějinami doplněné o citace z historiografických děl. Její kniha je obsáhlou analýzou druhého života řečených panovníků, která zkoumá a zdůrazňuje vzájemnou provázanost nejen historiografické, ale i umělecké reflexe jejich osudů s konkrétní politickou a společenskou situací doby, v níž vznikaly.

Vylučnost autorčina přístupu v rámci české historiografie spočívá především v tom, že svoje téma pojednává komplexně, tj. vždy souběžně jak pro „české“, tak pro „německé“ prostředí. S tím souvisí i další silná stránka textu – se stejnou intenzitou sleduje dobové reflexe osudů obou svých hrdinů. Jinými slovy, hlavním hrdinou V. Kofránkové není pouze Přemysl, ale stejnou měrou i Rudolf, přičemž ústřední zápletkou, jejíž tradování v průběhu staletí autorka sleduje, je bitva na Moravském poli. Domnívám se, že se jí přitom daří představit oba krále jako kontroverzní osobnosti, jimiž oba nepochybně byli již za svého života.

Klíčové pasáže knihy tvoří analýza vnímání konfliktu mezi jmenovanými panovníky v dlouhém 19. století. Autorka zde reflektuje na straně jedné složitý přístup českých obrozeneckých historiků a umělců ke králi Otakarovi, jenž byl pro ně přes svoji rytířskou velikost jednak jedním z původců příchodu německého žilvu na české území, jednak utlačovatelem české šlechty. Na straně druhé pak Kofránková upozorňuje na paradoxní vnímání Přemyslova odkazu v politice vídeňské vlády, která cenzurovala historická i umělecká díla předkládající jednostranný odsudek českého krále, aby tak bez valného úspěchu zmírňovala nacionalisticky odstředivé tendence oslabující podunajskou monarchii.

V tomto ohledu autorka překračuje hranice historiografické reflexe (důraz klade na rozbor pojetí Františka Palackého) a seznamuje čtenáře